

ӘОЖ 336.1

Айдарова А.Б.,* Мамутова К.К., Мауленкулова Г.Е.
экономика ғ.к., профессор, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
экономика ғ.к., доцент, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
экономика ғ.к., доцент, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
**ҚАРЖЫ ЖҮЙЕСІНІҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ
САЛЫҚТЫҚ ӘКІМШІЛЕНДІРУДІ ОҢТАЙЛАНДЫРУ ЖОЛДАРЫ**

Автор корреспондент: ab_moon@mail.ru

Түйін: Бұл мақалада бюджеттегі кірістердің толық түсуіне әсер ететін негізгі индикаторлардың бірі салық саласындағы әкімшіліктендіруді жетілдіру мәселелері қарастырылған. Бизнес үшін қолайлы жағдай тудыру мақсатында салықтық бақылаудың екпіндері салықтық декларациялаудан, сонымен қатар Мемлекеттік кірістер органдарының басқа да көздерінен алынған мәліметтерге тоғыспалы талдамын жүргізу арқылы камералдық бақылауға ауыстырылған. Бюджеттегі кірістердің толық түсуіне әсер ететін негізгі индикаторлардың бірі салық саласындағы әкімшіліктендіру болып саналады. Әкімшілендіруді жетілдірудің негізгі жолдары - цифрландыру. Цифрландыруды тауар қозғалысының онлайн режиміндегі цикліне тікелей мониторинг жүргізу - үдерісті импорттаушыдан тұтынушыға өткізуге дейін қамтуға баса назар аударылған. Бұл жұмыс «Астана-1», «Тауарды таңбалау», «Электрондық шот-фактура құжаттар», «Виртуалдық қойма», «Тәуекел басқару жүйесі» модулінің ақпараттық жүйелерін дамыту, интеграциялаудың және бақылау – қассаны қолдану арқылы іс-жүзіне асырылуы қарастырылған.

Кілттік сөздер: қаржы, бюджет, кіріс, салық, әкімшілендіру, бақылау, цифрландыру, жүйе

Кіріспе. Қаржы жүйесі - бұл интеграциялық типтегі жүйе, оған кіретін элементтердің (ішкі жүйелердің) тығыз байланыстылығымен және оның ішкі жүйелерінің ешқайсысының өмір сүрмеуімен сипатта болады: қаржы, бір жағынан, өндірістік қатынастардың бір бөлігі ретінде саналады және осы қатынастар жүйесінің элементі болып табылады, екінші жағынан, өзара байланыстағы ішкі жүйелерден тұратын жүйе. Сенімді қаржы жүйесі нарықтық экономиканың ілгерілеуі мен тиімді жұмыс істеуінің негізі, тұрақтылық пен өсудің алғышарты[1].

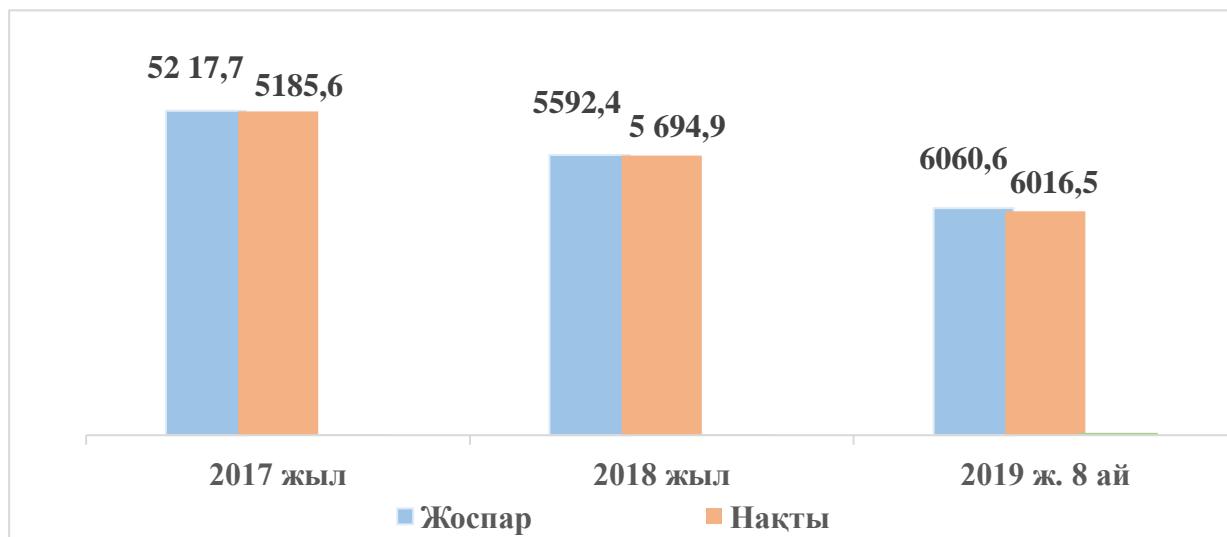
Теориялық талдау. Республикалық бюджет қаржы ресурстарының сарқылуының негізгі құралы ретінде мемлекеттік биліктегі өзінің өкілдігін нақты іске асыруға, экономика мен инвестициялық белсенділікке реттеу жүргізуге және ынталандыруға, ең негізгісі- әлеуметтік саясаттарды орындауға мүмкіндік береді.

Тәжірибелік бөлім. 2018 жылдағы республикалық бюджеттің кірістері 5848,6 млрд теңгені, 2019 жылда – 7081,3 млрд теңгені құрады. 2020 жылға қарай - 8086,4 млрд. теңге, 2021 жылға – 8710,5 млрд.теңге болып жоспарланған. Ұлттық қордың жинақтау қызметін атқару үшін тиісті жылдың соңына ЖІӨ-нің жоспарлы мәнінің 30% - ы мөлшерінде төмендетілмейтін қалдық белгіленеді. Қазақстанның бюджет үдерісінің ашықтығын қамтамасыздандыруда бюджеттің ашықтығына ізденіс жұмыстары жүргізіледі. Ұлттық Қордың 2017 - 2018 жылдардағы активтері: 2017 жылда - 61,7 млрд. АҚШ долл; 2018 жылда - 61,6 млрд. АҚШ долларын құрады. 2017 жылдағы республикалық бюджеттің салықтық түсімдері 100,8% - ға, болмаса 2016 жылға қарағанда 13,4% - ға ұлғайды, 2018 жылындағы салықтық түсімдер негізінде республикалық бюджет 5592,4 млрд. теңге жоспарланған, іс жүзінде 5694,9 млрд.теңге. түсті. 2019 жылғы 1 тамыздағы жағдай негізінде республикалық бюджеттің салықтық түсімдері 98,3% құрады, бұл 6060,6 млрд. теңге жоспарланған, іс жүзінде 6016,5 млрд.теңге түсімін төмендегі 1 суретте көрсетілген.

2019 жылдың 9 айдағы көрсеткіші корпоративтік кіріс салығының жоспарланғаны 1272693,1 млн.теңге, 845,8 млн. теңге артығымен, нақты 1273538,9 млн.теңге түсті. Қосылған құн салығының жоспарланғаны 1943735,9 млн. теңге болған жағдайда

1883184,0 млн. теңге түсті, ол 96,9% құрады, оның ішінде:

- ішкі өндіріс товарларына ҚҚС жоспарланғаны 12562,7 млн. теңге 1,4% артығымен түсті (2019 жылдың 9 айындағы жоспарланғаны – 918 813,4 млн. теңге, 2019 жылдың 9 айдағы нақты - 931 376,0 млн.теңге). Өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда түсімдер 280 310,4 млн.теңгеге 43,1%%-ға өсті.

Сурет 1. Республикалық бюджеттің салықтық түсімдері

Акциз салығының жоспарланғаны 83671,4 млн. теңге алайда бюджетке 88379,7 млн.теңге түсті, ол 105,6% құрайды. 2018 жылдың ұқсас кезеңіне қарағанда өсу қарқыны 118,9%. Табиғи және басқа да ресурстарын пайдаланғаны үшін түсімдердің жоспарланғаны 276378,2 млн.теңге алайда бюджеттің орындалғаны 284 569,8 млн. теңге, ол 3,0% - ға артығымен түсті. Кәсіпкерлік және кәсіби қызметті жүргізгені үшін түсімдер бойынша жоспарланғаны 4164,2 млн.теңге, алайда 4561,8 млн.теңге түсті, ол 9,5% - ға артығымен орындалған. Құмар ойын бизнесі салығының жоспарланғаны 11414,4 млн.теңге, алайда бюджеттің орындалуы 15940,1 млн. теңге, ол 139,6% құрады. Халықаралық сауданың және сыртқы операциялар бойынша салықтар есепті кезеңде жоспарланғаны 106,0%-ға орындалып отыр (2019 жылдың 9 айындағы жоспарланғаны - 1054808,1 млн. теңге, 2019 жылдың 9 айдағы,нақты түсім 1118198,9 млн. теңге). Заңдық мәнді іс - әрекеттерді жасағаны және оған уәкілеттігі бар мемлекеттік басқармалар болмаса лауазымы жоғары кісілерге құжаттар бергені үшін алынуға тиісті міндетті төлемдер жөніндегі жоспарланғаны 28280,4 млн.теңге, нақты 29103,7 млн.теңге түсті, есепті кезеңнің жоспарланғанынан 2,9% - ға артық. Төлемнің бұл түрі өтініштердің нақты сандық көрсеткіштеріне және іс - әрекеттерге негізделеді. Есепті кезеңге салықтық болып табылмайтын түсімдердің жоспарланғаны 75534,4 млн.теңге, нақты түсім 113169,4 млн. теңге, жоспардың орындалғаны 149,8% құрады[2].

Нәтижелер мен талқылау. Мемлекеттік бюджеттерден қаржыландырылатын, сонымен қатар Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкінің бюджетінен (шығыстарды сметалаудан) ұсталатын және қаржыландырылатын мемлекеттік ұйымдарға салынатын айыппұлдар, өсімпұлдар, өндіріп алу шаралары жөніндегі жоспарланғаны 2129,4 млн. теңге алайда бюджеттің орындалуы 20948,8 млн. теңге. Есепті кезеңде бюджеттерге мұнай секторы ұйымдарынан түсетін түсімдерді және салық салу саласындағы құқық бұзушылықтарды қоспағанда, сот міндетін орындаушылар, соттар және сот мәжілісінде төрағалық етуші уәкілеттік берген соттардың басқа да қызметкерлері 6044,6 млн.теңге мөлшерінде әкімшілік айыппұлдар, өсімпұлдар, өндіріп алу шараларынан түсті. 3475,3 млн.теңге мөлшерінде мұнай секторы ұйымдарынан түсетін

түсімдерді қоспағанда, ҚР ҚМ Мемлекеттік кірістер комитеттері, республикалық бюджеттерден қаржыландырылатын оның аумақтық бөлімшелерінен әкімшілік айыппұлдар, өсімпұлдар, өндіріп алу шараларынан түсті. Негізгі капиталдарды сату бойынша түсетін түсімдерден жоспарланғаны 5013,7 млн.теңге алайда нақты іс жүзінде 6393,6 млн. теңге түсті, ол 127,5% құрады, бұл 2018 жылдың соңына материалдық құндылықтарды шығаруға жасалған шарттардың негізінде суммаларды шоттар арқылы аударудың негізінде болды. Аударымдар түсімдерінің жоспарланғаны 2859952,8 млн.теңге алайда 2860525,2 млн. теңге түсті, ол 100,0% құрады[3].

Бюджеттегі кірістердің толық түсуіне әсер ететін негізгі индикаторлардың бірі салық саласындағы әкімшіліктендіру боп саналады. Әкімшілендіруді жетілдірудің негізгі жолдары - цифрландыру. Цифрландырудың негізгі мақсаты-тауар қозғалысының онлайн режиміндегі цикліне тікелей мониторинг жүргізу – үдерісті импорттаушылардан (өндірушілерден) тұтынушыға өткізуге дейін қамту. Бұл жұмыс «Астана-1», «Тауарды таңбалау», «Электрондық шот-фактура құжаттар», «Виртуалдық қойма», «Тәуекел басқару жүйесі» модулінің ақпараттық жүйелерін ілгері қарай дамытудың, интеграциялаудың және бақылау – қассаны қолдану арқылы іс жүзіне асырылады. Қазіргі уақытта салықтық әкімшілендіру шеңберінде бірқатар іс – шаралар орындалды. «Тауарды таңбалау» АЖ іс-шарасы тұтынушыны контрафактілік өнімнен және адалдық бәсекелестіктен қорғау үшін енгізілді. Қазіргі уақытта таңбалау негізінде келесі пилот іске қосылды:

- 2017 жылдың қарашадан - тері бұйымдары;
- 2018 жылдың қазаннан - темекі өнімдері;
- 2019 жылдан- алкоголь өнімі;
- 2019 жылдың тамызынан - аяқ киім өнімі.

Құжаттық қадағалаудың негізі автокөлік құралдарын, қантты, тоңазытқыштарды, телевизорларды, шаңсорғыштарды, суреттік камераларды, электр қыздырғыштарды сатуға рұқсаты бар салық төлеушілерге қатысты қолданылатын «Электрондық шот-фактура құжаттар» АЖ – ның «Виртуалдық қойма» модулі негізінде жүзеге асады.

2019 жылдан «Электрондық шот –фактура құжаттары» АЖ - да электрондық келісім - шарттар, тауарларға жүк құжаттар және орындалған жұмыстар актілері іске асты. Сондай – ақ, бұл бизнестің электрондық өзара іс – қимылдың жаңа деңгейіне өтуге мүмкіндік береді. Онлайн бақылау - қассалық көліктерді қолдану товарды импорттаудан, я болмаса өндірістен бөлшек саудаға дейін қадағалау жүйесіндегі соңғысы болып саналады. Онлайн – бақылау - қасса көліктері саудадағы түсімдерінің деректерін тіркейді және олар бойынша мемлекеттік кірістер органдарының серверіне онлайн түрде береді. «Жергілікті салықтар» кіші жүйесін енгізу шеңберінде қолда бар мәліметтер негізінде дара тұлғалар үшін мүлік салығы мен жердің салығының есебі жүргізілді. Жергілікті салықтарды төлеу мағлұматтары жөніндегі хабарлау сервисі іске қосылды. Мемлекеттік болып табылмайтын дерекқорлармен, оның ішінде екінші деңгейдегі коммерциялық ұйымдармен интеграция жүргізілуде. Мемлекеттік және салық төлеуші арасындағы қатынастарды ырықтандыру шеңберінде сенім мен ашықтық қағидаттарына негізделген ірі салық төлеушілермен өзара іс – қимылдың «Деңгейлес мониторинг» жаңа түрін кезең - кезеңімен орындау көзделеді. Бизнес үшін қолайлы жағдай тудыру мақсатында салықтық бақылаудың екпіндері салықтық декларациялаудан, сонымен қатар Мемлекеттік кірістер органдарының басқа да көздерінен алынған мәліметтерге тоғыспалы жүргізу арқылы камералдық бақылауға ауыстырылған. Қашықтықтан мониторингті ілгері жылжыту және салықтық тексерулерді қысқарту факторы ретінде тәуекелдерді басқару жүйесінде қолданылатын деректерді талдауға және кеңейтуге қатысты Салық кодексіне түзету енгізілді.

Қорытындылар. Қорыта айтқанда, қазіргі уақытта мемлекетімізде салық саясаты қызу жүруде. Жылда Салық кодексіне салық туралы өзгерістер мен толықтырулар енгізіледі, салық ауыртпалығын төмендетудің, экономикамызды «көлеңкеден» шығарудың түрлі бағыттары мен шаралары ұсынылды, салықтық әкімшілендіру шеңберінде бірқатар іс – шаралар жүзеге асты.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Білеутаева К.Б. Қаржы. Оқулық. Алматы: Экономика, 2011. 386 б.
- 2 Отчет Центра по исследованию финансовых нарушений Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета: «Система государственного финансового контроля Республики Казахстан». Астана, 2019. - с.327
- 3 Қаржы министрі Ә.А.Смайыловтың «2019 жылдың 1 қарашасындағы мемлекеттік бюджеттің атқарылу қорытындылары» Үкімет отырысындағы мемлекеттік бюджеттің атқарылу туралы баяндамасы. Астана қ., Үкімет үйі, 2019. www.esep.kz.
- 4 «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы.
- 5 Қалиқызы С. Салықтық жеңілдіктер. 30 сәуір 2020. <https://pavlodartv.kz>.
- 6 Бизнес субъектілері қашықтықтан бақыланды. Теңгебаев А. 23 желтоқсан 2019. <https://inbusiness.kz/kz/news>.
- 7 «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Салық кодексі. Астана. 2009. (01.01.2020 жылғы толықтырулармен)

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования налогового администрирования, одного из основных показателей, влияющих на полное поступление доходов бюджета. В целях создания благоприятной среды для бизнеса акцент налогового контроля был перенесен на внутренний контроль посредством перекрестного анализа данных из налоговых деклараций, а также из других источников государственных доходов. Одним из основных показателей, влияющих на полное поступление доходов бюджета, является администрирование в области налогообложения. Основным способом улучшить администрирование - это цифровизация. Особое внимание уделяется прямому мониторингу цикла цифровизации онлайн-движения товаров - процесса от импортера к потребителю. Данная работа будет осуществляться через разработку, интеграцию и управление информационными системами модулей «Астана-1», «Маркировка продукции», «Электронные накладные», «Виртуальный склад», «Система управления рисками».

Abstract: This article examines the issues of improving tax administration, one of the main indicators affecting the total receipt of budget revenues. In order to create a favorable business environment, the focus of tax control was shifted to internal control through cross-analysis of data from tax returns, as well as from other sources of government revenue. One of the main indicators affecting the total income of the budget is the administration in the field of taxation. The main way to improve administration is digitalization. Particular attention is paid to direct monitoring of the digitalization cycle of the online movement of goods - the process from importer to consumer. This work will be carried out through the development, integration and management of information systems of the modules "Astana-1", "Product labeling", "Electronic invoices", "Virtual warehouse", "Risk management system".